

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 10. ОКТОБРА 1893.

НЕСНИШТВО

ЕЛЕКТРА

ТРАГЕДИЈА ОД СОФОКЛА

С ГРЧКОГА ПРЕВЕО А. ПИСАРЕВИЋ

ОСОБЕ:

Егисто, краљ од Арга и Микена
Оресто, син Агамемнона и Клитемнестре
Васпитач Орестов
Пилад, син краља Строфија, пријатељ Орестов
 (нема особа)
Клитемнестра, удовица Агамемнонова, жена Егистова
Електра, } кћери Агамемнона и Клитемнестре,
Хрисемита, } сестре Орестове
 Хор микенских девојака

Збива се пред двором Егистовим у Микени

ПРОЛОГ

ПРВА ПОЈАВА

Долазе *Оресто*, *Пилад* и *Васпитач*
Васпитач

О, сине Агамемнона, што је
 Некад пред Тројом војвода био,
 Сад можеш видет' очима својим
 Оно, за чим си давно тежио;
 То ти је, ето, твој Аргос древни,
 За којим тако жарко си чезно;
 Ето ти гаја Јасове кћери,
 Којој обадов ујед зададе
 Бес, од којег јадна пропаде!
 Ето ти тамо трга вучјега,
 Посвећенога див-Аполону,
 А нама с лева ето ти тамо

Прекрасног храма богиње Ире;
 Ова пак земља, где смо сад дошли,
 Јесте Микена, богата златом;
 А то је, ето, дом пелопидски,
 На којем многа почива клетва;
 Када ти оца некад убише,
 Одатле ја сам тебе однео,
 Примив те од твоје сестре рођене,
 Те сам те спасо и отхранио,
 Да оца свога осветиш сада;
 Сад, драги Оресто и Пиладе,
 Ваља се брзо договорити,
 Шта да се чини овом приликом;
 Та већ нам ево и зора руди
 На креће птице на рању песму,
 И већ нас црна оставља ноћца
 И звезде с неба већ су утекле.
 Док ко из двора још не изиде,
 Ваља се нама разговорити;
 Кад смо већ овде, не оклевајмо,
 Сада је за дело најбољи час.

Оресто

О, верна слуго, честита главо,
 Данас ми пружаш најбоље знаке
 Верности своје к нашему дому;
 К'о што у боју коњ племенити,
 Ма да је стар већ, опет не губи
 У опасности своју ерчаност,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Већ смело држи уши управо,
 И ти *нас* сада тако подстичеш
 И сам у свему нама предбачиш.
 Ја ћу ти јасно свој смер казати,
 А ти ми пажљиво саслушај речи,
 Па ме исправи, ако погрешим:
 Кад сам пророштву питском отишо,
 Да питам како треба да тражим
 За оца одмазду од убица му,
 Бог Фив ми тада овако рече:
 „Без оружане војске и штита
 „Лукавством чини праведни покољ!“
 Па кад смо такво чули пророштво,
 Ти иди у двор у згодно време
 Па сазнај тамо све шта се ради
 И јављај нама све по истини;
 Због старости те не ће познати
 И дугог времена, како си ти от'шо,
 А ни сумњати не ће на тебе,
 Јер си угледан к'о и сви други
 И носиш сребрни украс на глави;
 Кажи се странцем Фокиђанином
 И да те посла Фанотеј амо,
 Он је најбољи њихов савезник;
 Ти њима кажи и закуни се
 Да је Оресто по судби умро,
 Стрмоглавив се са брзих кола
 На тркалишту питском у борби;
 Такав нек ти је разговор с њима.
 А ми одосмо, као што ваља,
 Гробу очину ради подушја,
 Да прелијемо и овенчамо
 Гроб свежим власима са глава својих.
 Онда ћемо се натраг вратити,
 Донећу и ону тучану урну,
 Што сам је сакрио, као што знаш,
 Тајно у џбуну и трњацима,
 Да их можемо боље обмахнут',
 Кад њима пријатни кажемо глас:
 Да је то моје спаљено тело
 И обраћено у прах и пепо;
 Шта ми је бити у речи мртав,
 Ако се само на делу спасем
 И славну победу њиме добијем?
 Ја мислим: *неје реч с коришћу зло.*
 Та ја сам већ често и то видео
 Да и мудраци сами кад када
 Умиру празном, привидном речју,
 А кад се живи по ново јаве,
 Већма их штују и већма славе.
 Тако се и ја обесно уздам
 Да ћу из таме привидне смрти

Просјати као сјајана звезда
 Непријатељ'ма на страх и трепет.
 О и ти дична домовино ми!
 О, земље ове богови силни!
 Прим'те ме срећно на овом путу;
 О, доме славни дедова мојих,
 Теби долазим по судби божјој,
 Да с правом љагу са тебе збришем;
 Не дајте срман да одавде одем,
 Него ме прим'те као такога,
 Који ће овом несрећном дому
 Повратит' срећу и богати сјај.
 Но доста сада, све сам ти казо,
 А ти сат, стари, на дело одмах
 И што ти ваља чинити, чини.
 А ми идемо, већ је и време.
 Оно је сваком људскоме делу
 Највећи суђа и господар.

Електра (у двору)

Ох, јао мени! Ох, јао мени!

Васиштач

Учини ми се, сине, из двора
 Чух неке ропкиње јаук и уздах.

Оресто

Да неје Електра сирота то?!
 Чекајмо, чујмо њезину тугу!

Васиштач

Никако, сине! Пре свега ваља
 Извршит' вољу Аполонову:
 Почнимо тиме што ћемо оцу
 Изити на гроб и прелити га,
 То ће нам снагу и успех дати

(*Оресто и Васиштач* одлазе)

ДРУГА ПОЈАВА

Електра (долази из двора)

(тужно) О, светли дане!
 О, зраче, што земљу кружиш!
 Много видесте сузнога плача,
 Много ли још тешких удараца
 На мојим рањеним грудма,
 Кад год тамне нестаје ноћи.
 А ноћну бескрајну тугу
 Знаде ми мрска постеља
 У несрећноме овоме двору,
 Колике јаде јадујем
 За својим оцем несрећним,
 Ах! којег у туђој земљи
 Крвави Ареј не уби,
 Него га мучки убише
 Та моја мати крвница

Са суложником Егистом.
 Одрубише му главу секиром,
 К'о што оборе храст дрвосече.
 И нико други сем мене
 Не жали тебе, оче мој,
 Који си тако жалосно
 И грозно живот свршио!
 Ал! та ја никад не могу
 Стишати тугу ни жалост,
 Докле год гледам очима
 Пресјајне зраке звездане
 И светлост оваког дана.
 К'о славуј над празним гнездом,
 Тако ја овде пред двором
 Горко и тешко наричем:
 „О, кућо Ада и Персефоне,
 „О, Јермо, сине подземног света,
 „О и ти силна богиња клетве,
 „О, Ериније, боговске кћери,
 „Које видите и оне, који
 „У ад одоше противу правде,
 „И оне, који преваром злбном
 „Скрхаше силу и закон брачни,
 „Дођите амо, помозите ми,
 „Осветите ми оца мојега,
 „Пошаљите ми брата мојега,
 „Сама с' не могу више држати,
 „Претешке туге терет претеже.“

ТРЕЋА ПОЈАВА

Долази у томе хор из града и намешта се

ХОРСКА ПЕСМА

Прва строфа

Хор

О, Електро, ћерко, ћерко
 Најгоре жене на свету,
 Што вазда венеш у тузи
 За оцем Агамемноном,
 Који је давно погино
 Крвничком руком, лукавством
 Безбожне твоје матере;
 Богови нека сваког убију,
 Ко год учини така недела,
 Ако то само правда захтева!

Електра

О, племенитих отаца кћери!
 Ви сте ми утеха у мојој тузи.
 Знам ја то добро и признајем вам;
 Ал опет не могу никад престати
 Јаднога оца свога жалити;
 Него, о кћери љубазна срца,

Оставите ме да 'вако јадам,
 Ах, ја вас преклићем лепо!

Прва антистрофа

Хор

Али ти не ћеш никако
 Подићи оца из ада,
 Тог опћег нашег језера,
 Ни јадом нити молбама!
 Већ само тако узалуд
 Безмерном тугом пропадаш,
 Јади ти срце прождиру,
 То тузи богме лек неје.
 За што се тако предајеш болу?

Електра

Луд је ко заборави кад
 На бедно умрле родитеље;
 Моме се срцу допада
 Плашљива птица Дивова,
 Што вазда тужи и јада
 За Итијем, за Итијем;
 Па и ти, Нијобо, патницо,
 Ти си ми права богиња,
 Јер рониш сузе вечите,
 Ах, јао, у гробу каменом!

Друга строфа

Хор

Та немаш, сетро, само ти
 Највећу тугу на свету,
 Којој се више одајеш,
 Него сви други у двору,
 Рођени твоји по крви;
 Ето ти сестре још живе:
 Ифијанаса и Хрисотемита,
 И брата ено, где тајно
 У тузи младост проводи,
 Срећан, што ће га једном опет
 Микенска славна земља примити
 К'о сина свога племенитога
 Ореста, у ову земљу кад дође
 С Дивовом вољом и благословом.

Електра

Та њега вазда и чекам,
 Те јадна сама самохрана
 Без престанка сузе роним
 И туга ме јадна мори;
 Ал' он је заборавио
 Што му рекох и учиних.
 Увек ми до сад о њему
 Само глас лажан долази.
 Он вазда тежи овамо,
 Ал опет не ће да дође.

Друга антистрофа*Хор*

Не бој се, сестро, не бој се,
 Још је на небу велики
 Див, што моћно над свим влада;
 Бол и гнев повери њему,
 На душмане се нит' јако љути
 Нит' са свим опет заборави их.
 И веруј вољи бога времена!
 Та и син Агамемнонов.
 Што је сад у плодној Криси,
 Сећа се тебе и доћ' ће,
 А и Бог ће се смилуват',
 Што влада на Ахеронту.

Електра

Много већ прође времена
 Мога живота без наде
 Већ ми је доста овако
 Без родитеља гинути,
 Никога немам од свога,
 Већ сам у двору очеву
 К'о каква ниска робинја
 У овој јадној одећи,
 За опћим столом у двору
 Никаква немам удела.

Трећа строфа*Хор*

Јад се чуо у повратку,
 Јад се чуо за тим одмах
 У очевим одајама,
 Када га тучна секира
 У прса смртно удари,
 Превара рече, љубав посече.
 Ужасом наста ужасан приказ,
 Ил' то учини Бог или човек.

Електра

О, клети дане и кобни,
 Од свију дана најгори!
 О, ноћи она проклета!
 О, части она ужасна!
 На њој нађе мој отац смрт,
 Ужасну смрт од двеју руку,
 Које и мени живот узеше,
 Ал' ће и њима спремити
 Велики Див са Олимпа,
 Да муче муке паклене.
 Немали никад радости,
 Што така дела чињаху!

Трећа антистрофа*Хор*

Та немој даље тако зборити!
 Треба да видиш да све у горе
 Јаде упадаш, што јадаш већма;
 Силене јаде гомилаш
 На своје срце чемерно,
 Све жешћу борбу ти ствараш.
 Неје се лако ухватит'
 У коштац никад с моћнима.

Електра

Јади ме, јади нагнаше,
 И сама добро знам свој гнев;
 Али у овој невољи
 Не могу јаде чемерне,
 Док живим 'вако, свладати.
 О, миле сестре, каж'те ми,
 Ко мене може тешити?
 Да л' има кога на свету,
 Који ми добра још мисли?
 Пустите ме, пустите ме
 Ви, моје утешитељке!
 Ово су јади без лека,
 Никада не ћу престати
 Од безброј-јада чемерних,
 Од безброј-суза јадовних!

Е п о д*Хор*

Но од срца ти велимо,
 К'о мати своме детету,
 Да зло на зло не гомилаш.

Електра

Па знате л' мере јадима?
 Реците! А је ли лепо
 За мртве не старати се?
 Је л' учинио то још ко?
 Њихне ја хвале не тражим;
 Па баш још за ме да има среће,
 Не бих се могла опет смирити
 Нити бих могла без поштовања
 Ужасној тузи саломит' крила.
 Та кад би осто покојни отац
 За увек само прах и пепо,
 А не би било главе за главу,
 Тад не би било на овом свету
 Ни побожности ни каква стида.

(Поставиће се)

УПРОПАШЋЕН „ДИЈАМАНТ“

Пре неколико година што бејасмо саставили друштво, тога мајка не роди више! Ту ја, ту млади ђакон Ива, ту вечито сањиви поштар Млађа, ту разговорни учитељ Паја, ту појетични професор ботанике Триша, ту кратковиди адвокат Сима, ту трбушаст телеграфиста Јоца, ту туробни казначеј окружног начелства Ика. Разуме се, сви са својим домаћицама. Кад и кад нам долажаше са својом супругом и модроноси пешачки поручик Станко, али је то већ ређе бивало. И опет кажем: таквога друштва више нема лако!

Састанемо се ма код кога од нас, а обично је бивало или код појетичног Трише, или код туробног Ике, па тако пријатно введемо до неко доба ноћи. Зими се остане и до два, и до три по по ноћи, а кашто и до зоре. Дуге зимње ноћи, па шта би грешни човек у постељи! Преврће се јадник по њој као ћутук и самртне га муке спопадне, док се једва смилује Морфеј да га прими у своја чаробна недра. Па баш и кад то буде, често пута навале на човека и такве беде, да се чисто ратосиља и што је заспао. Реците по души, зар се једном уснило чак и то, да на глави носи и императорску круну, па му из јутра чисто криво кад се пробуди, те на силу Бога склала и стиска очи поново?

А овако смо се без свега тога пролазили, и, чини ми се, никад не ћу заборавити пријатне тренутке, проведене у кругу побројаних пријатеља.

Ту је обично и туцаних ораја, и печених кестења, и питка српског вина, и кафе, и смокава. Разговарамо се, причамо, шалимо се, смејемо се, играмо прстена, фоте. Госпођа Станка, супруга кратконог Симе, вита и умиљата женица, често је пута, на општу молбу, играла некакву заносљиву пољску игру »соло«, правећи при том врло пикантне покрете. У колико се сећам, утисак тога није био код свију подједнак, јер сам слушао једном, да су наше жене, у одсуству госпође Станке, доста пакосно разговарале о њеним аловим чарапама.

Кад смо код казначеја, он онда обично игра шаха с поштаром, али се не сећам да су икад свршили партију. Поштар периодично дрема, а казначеј се нешто задуби у своје домаће и званичне мисли, а нешто опет није рад да поштару украти то мало задовољство у својој

кући, па тако обоје куњају поред табле са углављеним главама међу дланове. Гледамо ми са стране у њихов јадни шах, па да се покидамо од смеја. Војске им, да се тако изразим, стоје спремне за борбу: пијони стрепе, јер ће први искусити невољу ратног живота; топови зијају, спремни да бришу као снопље јадне пијоне, лауфере и коње; лауфери су готови на косе излете, кожа им се јежи, јер знају да коњи бране краљеве; краљице сикћу једна на другу, а краљеви већ увели у танке ните као и играчи... Један пут су, тако ћутећи, и заспали и тим произвели неописан смеј.

Кад смо пак код појетичног ботаничара Трише, он обично забавља своје госте, причајући им, где је шта видео у ботанизирању. Причао је врло живо и фантастично, ама све до крајњих ситуација, не устручавајући се, разуме се као у своме друштву, да кашто избади и по коју замашнију реч. Душе ваља, мало је муцао, али је ипак био врло пријатан. Тако нам је једном причао нешто, са чега су нам се, јемачно из велике радозналости, очи мало више засветлеле. Ако се не варам, предмет причања беше некаква сеоска лепојка, која је случајно бродила по надошлој реци, а Триша је посматрао из зеленог шумарка.

»А, то мени ниси причао, враже потуљени!« — приметила је том приликом, пола у шали пола у збиљи, његова госпа Катинка.

Сви смо се насмејали а и Триша с нама. Другом приликом, сећам се, причао нам је, како су га на »широком пољу без трна и грма« напали некакви жестоки чобански пси; како се с њима носио и борио, само са амрелом у руци, док се није одбранио и спасао, па то отегао на широко и дугачко, да је већ прилично почело подсећати на Илијаду.

Једног вечера опет спремаше се да нам исприча нешто врло занимљиво, бар како сам рече, али му ми томе стадо смо на пут. Ја сам предложио, да то напише, будући уверен, да ће куд и камо боље написати него испричати; остали прихватили мој предлог, те најзад и он пристаде.

Мислим да није прошло ни десетак дана, а једног вечера, баш кад смо били код кратконог Симе, домаћин нам је читао ишчекивању причу. Сви смо били задивљени, занесени, те у Триши поздрависмо новог српског припове-

дача. Триша развукао лице од неописане радости, а његова госпа Катинка чисто поцупкује, срећна и пресрећна. Кад је Сима читао, лепо и течно читао, прилично пикантан пасус о некаквој младој и лепој врачарици ватрених очију, како под чергом у пространој пољани гледа у длан некаквом господину, који по пољу тражи биљчице, напрасно је прекинуо, погледао нас све редом и руком пружио на Тришу.

»Част ми је, да вам прикажем тога господина, коме младе врачарице насамо гледају у длан« — рече смешећи се.

»Боже сачувај! Боже сачувај!« — правдао се Триша, такођер смешећи се.

»Ти си, ти си, Тришо!« — повикасмо и ми.

»Ао врага потуљеног!« — ишчуђаваше се и госпа Катинка.

Кад смо се стисали, домаћин је наставио читање. и сви смо се особито дивили свршетку, осим поштар Млађе, који је већ у велике хркао.

Триша је био толико узбуђен, да га је при поласку тресла формална грозница, и због тога га домаћин мораде огрнути својим дебелим шалом.

Доцније је мало и одболовао тај свој успех, а то је госпа-Катинку страшно озлоједило против лепе књижевности.

* * *

Прошло је од то доба већ четир године. Друштво нам се поодавно распрело; неко премештен, неко се с неким споречкао, и то поглавито због жена, а сиромаша Млађу поштару у спавању нашла смрт, јамачно капља. Заборавили многи на Тришину приповетку, ваборавио сам Триша, а и ја сумњам да бих се сетио, да писам, изгубивши службу, био принуђен да отворим књижару. Дуго сам размишљао и премишљао, шта ће бити прво издање моје нове радње, и најзад ми паде на ум Триша и његова чаробна приповетка, која нас је онако све очарала.

»Ово је срећна мисао!« — говорио сам у себи. — »Не ће ме Бог зна шта стати, распродаће се као алва и пронеће и моје име по целој Србији, а можда и ван граница њених.«

И једног дана дигнем се право до Трише. Затекао сам га где нешто испитује по некаквом вариву. Бог ће зар један знати, шта је он тамо тражио! Представим му ствар и умо-

лим га лепо, да ми на сваки начин уступи онај рукопис.

»А што ће ти?« — питаше ме он, смешећи се.

»Штета је, болач, да пропада у рукопису; дај да штампам... Излази на свет којекакво трице вајних полетараца, који су уобразици да су већ велики писци, а таква једна ствар да чами у фијоци!... То је адем камен, то је дијаманат... Болач Тришо, та крајње је време, да и наша белетристика добије каквог Лава Толстоја, каквог Ига или Булвера!... А, хоћеш ли ми је дати?«

Он је само стајао нем и погружен.

»Није право, ни Богу драго« — настављао сам ја, све више падајући у ватру — »да таква драгоценост чами и даље у фијоци!... Да је Пушкин био такав као и ти, зар би данас била овака лепа руска књижевност?!... Тришо брате, прени из мртвила и дај да штампам ствар... Уверавам те, да ће бити преведена и на стране језике... У осталом, не жалим и да платим добро за њу... А?«

»Ама« — промуца најзад Триша — »то је све лепо и красно с твоје стране, и допада ми се, али ја управо и не знам, где је сад та ствар и је ли у опште у животу...«

Као ножем да ме удари у срце.

»Како?!« — рекох запрепашћен.

»У осталом, да упитамо Катју; али —«

Ја и не сачеках да он доврши, већ сам истрчим на поље, да потражим госпа-Катинку. И не поздравивши се с њом како треба, ја одмах пређох на ствар

»Она приповетка... знате... код адвоката Пере...« — говорио сам узбуђено, а она ме посматрала тако сумњиво.

»А-а-а!« — присети се она брзо. — »Сећам се, сећам се, али то сам ја још јесенас употребила на ђупчићима са слатким и пекмезом...«

Ја потрчах као без душе у подрум.

»Чекајте! Станите!« — викала је она за мном, смејући се. — »Ходите овамо!«

Ја се повратих, а срце ми куца као у зеца.

»На жалост« — рече она, смешећи се и посматрајући ме врло чудновато — »та приповетка није више на ђупчићима, јер сам скоро прекувала и слатко и пекмез, па сам стару артију заменила новом.«

»А где сте дели стару?«

»Бацила сам је!« — рече са свим равнодушно.

»Али камо, за име света?!«

»Негде... ни сама не знам где... Чини ми се, да су деца њом крпила змаја... А што ће вам?«

Ја јој ништа не одговорих, већ се тужан и несрећан повратих Триши, који ме је нестрпељиво очекивао. Кад ме угледа, он ме већама упита шта је.

»Ништа... Изгубио си онакав дијамант, изгубио си своје име. изгубио си вечити живот!« — рекох му тронутим гласом. — »А можеш ли бар поново написати?«

Он заклина главом и тешко уздахну.

»Од како сам угануо ногу те не ботанизирам више« — проговори он жалостиво — »од тада ме је и машта напустила... Фантазије ни за један грам немам више... Ах, Като, Като, несрећнице једна!...«

Као убијен сам отишао из њихове куће, а њега сама оставио сузних очију.

* * *

После овог случаја Триша је некако убрзо премештен, а ту скоро дође ми до руку једна

његова књига, коју му беше издао неки паланачки штампар. С нестрпељем је отворим и почнем читати. »Дијамант је извађен из пучине морске!« шапутао сам за све време читања. Она иста изгубљена ствар, али само куд и камо опширнија и лепша. Било је ту и минералогике, и ботанике, и зоологије, и социјологије, и прозе, и појезије, и свега под небом. Морам признати, да сам је два пут у сласт прочитао, ма да ми је страшно криво било, што то мени није пало у део да издам. И таман сам се спремао био, да му напишем горопадно писмо, у коме бих му много што-шта пребацио, па најзад с њим и везе пријатељске раскинуо, а некако тих дана дође ми до руку и критика. Горопадна је то била критика! Свршетак је био, сећам се, тај, да се критичар усрдно помолио Богу за умно и душевно опорављење писца, а што се издавача тиче, ту је јако пожалио, што не постоји каква књижевна полиција с драконским законом, да се издавачу на мацкама оцепи двадесет и пет врућих!

И та ме критика толико збуни, да управо нисам знао шта даље да мислим о тој ствари.

»Ипак хвала Богу« — рекох онако збуњен — »кад ме ових двадесет и пет врућих тако срећно обиђоше...«

Ч. А. Поповић

ДВОРОД АРТИЈЕ

ОД МОРИСА ЛЕФЕВРА

С ФРАНЦУСКОГА ПРЕВЕО Д. ЈЕВРИЋ

ознајете ли Верлет?

То вам је диван, рајски предео, где скоро увек сунце сија, а то је у Нормандији врло ретко. Ту вам цветају руже, јер морски поветарац оживљава све. Верлетски путеви познати су на десет миља у наоколо са свога хлада и зеленила. Па онда оне развалине на брежуљцима! Нису то бог зна какве големе развалине; али су тако миле, тако угодне по својим оронум, бршљаном обраслим зидовима, по свом камењу и ступовима, на којима руже цветају. Оне вам приповедају смешних, ђаволастих ствари.

Дакле не познајете Верлета? Онда не познајете ни повеснице његова замка? То вам је чудноват замак? Зову га „Двор од артије“.

Рад сам, да вам о њему што приповедем.

Беше то у време Наполеона III. Тада се у Француској само смејало, а Тијерије беху заиста највесе-

лије место на овоме свету. Беше то у оно доба, кад је изгледало, да је најлепши скиптар у Јевропи поверен био најнежнијим прстићима на свету. Ти прстићи, те ручице, та обла плећа красила су несравњивим сјајем царски двор. Кнегиња М..., маркиза Г..., грофица П..., све су то обесне, веселе главице, које својим осмејком поздравиле Царство у колевци му, али које му и гроб сузама залише. Но тада се само смејало. Будућност беше ружичаста, очи беху пуне жара, речи пуне духа! Ко би тада и могао предвидети све оне горчине и сва туговања? Беше то сретно време хвалисања, лудих опклада при чаши шампањца, а те се опкладе поносито исплаћивале читавим имањем.

Али, шта је са Верлетом?

Збиља! Сад ћу и на њега доћи!

На двору беше, осим других, и диван један човек, леп дечко, поносита узраста, снажна тела, до-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бар играч. Беше то војвода Лиснеј. Сви су га волели са његове живости, окретности, услужности и веселе нарави; али поред свих тих лепих својстава, војвода је имао и једну ману. Тај Норманац радо се хвалисао, као гаскоњски кадет. Он је све знао, све видео, све учинио, што у осталом и не беше далеко од истине, како би се могло помислити. Но ипак неке мало невероватније приче, него обично што беху, подстакло, да се у том веселом и сјајном друштву измишљавале најфантастичније ствари, само за то, да им Лиснеј својим снажним гласом довикне:

— Госпође! Ја сам видео још горе по што је то.

Између осталих, обичних предмета разговору, Лиснеј, кога никако нису држали за милијунара, а чије су менице много чешће шетале него његови талири, приповедао је, неком комичном збиљом, о својим шумама, ловиштима и свом замку у Верлету, и скоро увек почињаху његова казивања:

— Кад сам још живео у Верлету...

Верлет некако уђе у моду. О њему се говорило и онда, кад је ко хтео да се изрази о нечем, што не постоји, и онда би се обично рекло: „То је истина као и Верлетски замак“.

Наравно, да Лиснеј о том није ништа знао.

Тврдо држећи, да су сви веровали његовим причањима, он је све више дометао својим пређашњим причама, тако, да се све више заплећао у замке свога уображења, те је са највећом збиљом, до најмањих ситница, описивао куле, степенице, велике дворане, собе и галерије свога лепог замка, кога нико није видео, а који је он у својој машти гледао, како се уздиже на обронку брежуљка, који надвишава село, и поносито посматра морске таласе, који се ломе о његово подножје.

Једнога дана кнегиња М...., која се са царем разговарала, пружи прст на Лиснеја, који је усред једне гомилице нешто причао.

— Ено га! Оде у свој Верлетски замак! Верујете л' ви то, Величанство?

— Богме не верујем! одговори цар смећећи се; али то му је највеће задовољство, што мисли, да му ми верујемо; и то би, кнегињо, било заиста грозно, кад би му уништили то уверење.

— Па ипак, кад би Ваше Величанство хтело...

— Шта?

— Не, ништа!

У тај мах оставише групу, која је Лиснеја окружавала, маркиза Г.... и грофица П.... и слатко смејући се приближише се цару и кнегињи.

— Шта је, госпође? Не бисмо ли се и ми могли смејати томе, што је вас тако развеселило?

— Господару, рече маркиза Г.... и поклони се; та то је грозно! Лиснеј нам је опет причао о ужасно фантастичну лову. То превазилази све досадање приче!

— Јесте, додаде грофица П...., то је ужасно! То се заиста зове, ругати се свету на најбезбачнији начин.

И све три младе госпође повикаше комично молећивим гласом:

— Господару, осветите нас!

— Како? На који начин?

— Кад код кога има тако лепих ствари, онда треба да их и покаже!

— То је врло добра мисао, кнегињо! — рече цар смећећи се — али је можда неупутна.

Кнегиња порумени.

— Но, ви имате право, настави цар; а како се, на жалост, мој кукавни Лиснеј вама замерио, то ћу вас осветити. Кнегињо! Лиснеј нам мора показати свој замак. За то вам јемчим.

Овај се глас брзо рашири по дворанама. Свуда се о том говорило, угушеним кикотом шаптало, па кад се цар приближи царици, која је смејући се слушала неку Лиснејеву причу, скупише се сви у наоколо, да чују, шта ће да буде.

Цар је по свом обичају сукао брк; главу је мало на раме накривио, а у сањалачким му очима заблеста се кроз густе трепавице заједљив сјај.

— Драги мој Лиснеје — изненада прекиде цар приповедача, у сред његова бомбастичнога говора — ви нам непрестано причате о свом замку у Верлету, и тако сте нас очарали описивањем својим, да сте пробудили радозналост у свију, па и у царице и мене.

Царица погледа у цара, који јој крадом намигну, да и она пристане на ту шалу. Она је одмах појмила цареву намеру, те шаљиво смећећи се рече војводи:

— Заиста, господине Лиснеје, Његово Величанство говори истину. Сви једва чекамо, да већ један пут видимо Верлет.

Лиснеј се престаде смејати. Очајно погледа око себе, али се лепа лица зажарила у пакосну расположењу, и све госпође повикаше у један глас:

— Да, господине, водите нас у Верлет!

Лиснеј да у земљу пропадне. Шта сад да ради?... Да призна? То није смео ни за живу главу. Тим би се са свим упропастио. Цар није марио за глупаке. Најпаветније би било, да се смело извуче из тако глупе неприлике. Но ипак је покушао, да се ухвати и за последњу сламку. Можда је хтео цар, да га само задиркује, као што је то бивало више пута. Баци молећив поглед на њега, али се цар чинио и невешт. Поглед му беше озбиљнији него иначе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

а у једној бори на челу цареви мислио је Лиснеј да види знак незадовољства.

Кад је Лиснеј видео, да нема другог изласка, хтеде већ да загребе. Све то није дуже трајало од једног минута, али то беше онај ужасни тренутак, што га само онај осећа, кога воде на смрт...

Можда у том салонском иројизму, да се издржи преки поглед, има више одважности, него код војника, који слепо трчи на јуриш а поред ушију му звижди танад.

На један пут севну му нешто кроз мозак. Прелазна румен пређе му преко лица. Дубоко одахне пак се насмеши. Одважио се.

— Господару, да ли Ваше Величанство збиља намерава мени толику част да учини?

Цар весело слегну раменима, не знајући још, куда Лиснеј шиба. Хтео је да види, како ће се извући из неприлике, у коју је запао.

— Реците само једну реч, и назначите дан, кад желите, да вас походимо.

— Би ли ми хтело Ваше Величанство учинити ту част, па да отвори лов у Верлету? Сад је 12 јуни; дакле за два месеца и по...

— С драге воље — рече цар и окрену се царици — ако и царица на то пристане!

Пак смешећи се додаде:

— Но, драги мој Лиснеје, не треба за то да се много бринете. Ако је ваш замак спреман, да нас прими и пре тога рока, реците само једну реч, па ћу ја и раније одредити почетак лову.

— Ваше ме Величанство обасипа милошћу; али ја не бих био рад, да се мене ради повреди и само један једини царски закон.

Па како беше сам са собом задовољан, исправи се у свој својој висини, па погледа присутне.

— Госпође — рече — дакле у Верлет у лов!

Премда се присутни мало збунише, што им се мистификација окрену против њихове наде, ипак се нису једили, јербо је Лиснеј био и сувише леп шалвивчина; па и онда, кад је пошао из дворане, по што је најпре са највећим поштовањем пољубио царичину руку, испрати га до врата ласкав жагор, а цар се не могаше уздржати, да не рекне својим дворкињама:

— Чини ми се, госпође, да ће Лиснеј добити опкладу.

Дани пролажаху. О војводи не беше више ни спомена; истина, да су га у његову одсуству мало оговарали, и о његовој се неприлици пошалили; но после и то престаде. Лиснеј беше за њих мртав, или, што је још горе, њега је нестало.

По кратку времену двор се преселио у Конпјењ,

и у овом лепом двору ређале се свечаности једна за другом. После Конпјења дође ред на Сен-Клу. Тако су сваки час мењали места, и већ се поче говорити о скором одласку у Фонтенбло. Јесен се већ показује по пожутелом лишћу широких кестенових дрва. Приближи се већ и време лову, и већ се почело говорити о чудотворним мецима, како ће тући јелене најситнијом сачмом, а јаребице танађу.

— Заиста, рече кнегиња М... Ту би нам само још Лиснеј требао.

Кад се спомену то име, почеше о њему сви да говоре.

— Где ли је сад?

— Шта ради?

— Па његов лов... па Верлет!

— Госпође, рече цар, који се такођер умеша у разговор, ви и не знате, да сам ја већ био са Лиснејем?

— Кад, господару?... Ах, је ли могуће?... Па шта вели?

— Он је дошао, да нас опомене на наше обећање, које смо му дали.

— Онда је, дакле, истина са његовим замком?

— Он барем тако каже, а у суботу ће нас одвести засебан воз у Верлет.

Сад о другим стварима не беше више разговора. Њиховој се машти приказивао Верлет у фантастичну облику, па у колико су пре слабо веровали Лиснејевим гаткама, у толико неким природним обртом постадоше оне сад истинитије. Нико сад више није сумњао, да замак заиста постоји, и у мало да га неки, који су пре најмање веровали, не описаше до најмањих ситница.

Дође на послетку и субота. Настаде велико усхићење, кад чуше, да на малој железничкој станици, која је подигнута само за царев двор, чека нарочити воз.

Доручак већ да се сврши, а Лиснеја још нема.

— Па ипак не можемо ићи без њега, рећи ће грофица П... .

— Заиста — додаде маркиза Г... . — Он би баш и требао, да с нама иде. Шта ви о том мислите, господару?

Цар баш хтеде да одговори, кад вратар уђе у дворану и свечано јави: „Господин војвода Лиснеј“.

Само је дворска етикета задржала, да војводу не поздравеше урнебесним „ура!“

Лиснеј се поклати пред царем па са поносним осмехом стаде у сред друштва.

Цар приђе војводи, метне му милостиво руку на раме, и са ласкавим осмејком рече му:

— Тако, војводо! Ви сте добили игру!

За тим му пришапта, да нико не чује:

— Ако хоћете, баците карте, па ћемо остати овде. Ја ћу вам помоћи.

— Допустите господару; али ја не разумем. Какве карте?... Какву игру? Ваше Величанство дало ми је реч. Зар се више не опомињете? Верлет једва чека, да вас прими, и ја само једно знам: воз је готов за полазак те имамо само толико времена, да поседамо.

— Добро, кад баш тако хоћете; кад сви хоће, онда хајдемо! рече цар.

— Хајдемо! хајдемо! повикаше сви у глас.

После по сата царски се воз кренуо.

Беше диван дан. Нигде се не задржавајући, воз је јурио поред станица; поред Манта-ле-Жоли са бајном околином, ведрим поднебљем, где Сена просеца кречно земљиште; за тим дође Евре са својом дивном долином; Серкињи; Берне, са својим потцима, који теку испод врба; чађави и црвенкасти Лизје, са својом лепом, сивом катедралом и својим бујним пашњацима, са којих дебели волови зачуђено посматраху брзи воз. На сјајним прозорима показиваху се румена лица, беле ручице, насмејана уста, која извођаху песме и јасно, гласно ћеретање највеселијега двора на овом свету. За тим дође Бреј, Блањи, са свежим својим зеленилом. На послетку звижну макина; воз пође лакше па се заустави на станици.

— Ево нас — рече Лиснеј — треба да силазимо.

— Па, где смо, господине Лиснеје?

— У Понтобену, Ваше Величанство — одговори дворанин. — Учините ми, Ваше Величанство, милост — и пружи царици руку, да јој помогне, да се сиђе.

Врата од кола већ беху отворена.

Сви железнички чиновници стајаху у свечану руху с обе стране у шпалиру. Старешина станице у белим чакширама, а у руци држи капу са златном чипком. Беше се збунио, кад виде тако узвишене путнике, те је поздрављао и десно и лево. За њим стајаху једно дванаест дебелих господара. На њима су црни капуту са кратким рукавима, трбуси им се испупчили; изгледаху радосни, судећи по њиховим руменим образима. То су општински саветници. Начеоник им беше на челу, а то се познало по том, што је држао у руци углађен, свилен шешир, а у другој — грозно! — рукопис свога поздрава.

Путници се убезекнуше. Нису се надали том неугодном дочеку. Кад је цар видео, да се званичници приближују њему, рече Лиснеју мало милостиво, мало и љутито:

— До сто ђавола, драги мој, мени се чини, да ви мало и сувише забрађујете.

Лиснеј се чинио и невешт.

Цар је морао саслушати поздрав; а кад одушевљени узвици: „Живео цар! Живела царица!“ означеше, да је говор свршен, изненада свирачи, који прикривени беху у чекаоници, засвираше химну краљице Хортанзе. Цару беше и сувише.

Царица се једва могла уздржати од смеја.

— Ви се ужасно светите! рече војводи.

Овај је само ћутао.

Кад већ и последњи звуци химне умукосе, цар изрази своју жељу, да хоће да иде даље. Да богме! Рачун без крчмара! Цар пође. Кад се врата од чекаонице отворише, зачу се команда:

— „Пушке пред прси!“

То беху ватрогасци.

— Треба и ту горку чашу да испијемо! рече цар озбиљним гласом

Узе царицу под руку. Одважно је корачао пред „варошку војску“, а војска у свом усхићењу.... ћути....

Баш пођосе. Али ево ти депутације госпођа, дође и предаде царици дивну киту цвећа. Госпођа начеониковица, вођа варошких госпођа, хтеде, да царицу поздрави, али срећом заупчасе бичеви. Кола долазе, да одвезу друштво у Верлет. Каруце дојездисе. Светина се ускомеша Ступи на страну, да пропусти каруце. Ватрени коњи копају копитама. У царској, зелено-жутој ливреји обучени послужитељи чекају код каруца.

Цар и царица седоше у прва кола. По позиву цареву седе с њима и војвода Лиснеј. Остали путници понамешташе се по другим колима. Једва се једаред кренуше.

Варошки одборници, ватрогасци и госпође у знак своје радости, што су дочекали свога суверена, машу шеширима и марамима. Госпође се клањају. Цар им руком захваљује. Дуж целог пута вијоре се заставе, и силна светина, која се са свију страна стекла, поздравља свога цара урнебесним: „живео цар!“

У селу звоне звона. Њихово брујање разлеже се по целој околини. Ватрогасци дувају свом снагом у своје кларинете. Одјекује химна: „Кад пођосмо у Сирију!“

— Терај у скок! оштро заповеди цар, не би ли се што пре ослободио ових прилично несносних почасти.

Кочијаши ошинуше коње, а високих путника брзо неста у прашину.

Дахнуше душом.

(Свршиће се)

ПОУКА

О КАРАКТЕРУ

МАНТЕГАЦА

Независност народа је последица чврстоће у карактеру.

Азелио.

Може бити да ће кад год доћи време, кад ће се наш карактер сравнати са нашим генијем.

Стар.

Ако ја и не бих ишао правим путем по сили часног убеђења, то бих ипак ишао њим услед опита, који ме је убедио, да је пут овај у суштини најпријатнији и најкориснији.

Монтен.

Ни људска ни божанска сила није у стању да наведе на преступ онога, ко часно живи за срећу и напредак домовине и своје сопствене славе.

Фосколо.

Један од најчувенијих писаца француских, Шатобријан, рече: *Људи нису још слободни, ако само називају себе слободнима; први камен у згради слободе, то је врлина.* Говорећи ово Шатобријан није ништа ново рекао, за то, што су још пре њега *Монтен, Сократ, Ликург, Конфуцијус, Мојсеј* и многи други исказали то исто. Сви су они поцрпели ову велику истину, која би неизгладивим словима требала да буде записана у сазнању свију људи, у једну и исту књигу, која би се звала: *човечје срце.*

Па шта је човек без карактера? Шта само геније без карактера? Геније сам по себи тек је механизам, који израђује идеје, свезује једно с другим бесконачна размишљања, расуђивања и комбинације; он ипак остаје механизам.

Ми га са љубопитством посматрамо и дивимо му се, као што се дивимо расматрајући енглески хронометар. Но дошавши у додир с великим карактером, ми осећамо, осем љубопитства и дивљења, нешто, што дубоко утиче на нас, и срце бије у нама силније при погледу на благородан и иројски поступак.

Ми се дивимо *Наполеону* код Маренга, *Цезару*, кад је освојио Галију; но онај, који спасава отаџбину, убијајући сама себе, не само да код нас изазивље дивљење, но и љубав, и очи се наводњавају сузама, кад се сетимо *Лукреције*, која срамоти претпостави смрт. *Сократ*, који са осмејком испија отров, стоји неизмерно више од *Сократа*, који чита философске лекције; *Циципат*, који се није стидео плуга, стоји више од *Циципата*-законодавца; *Христос*, праштајући с крета убицама својим, стоји више од *Христа*, кад је дигао из мртвих Лазара.

Ум је најузвишенија и најблагороднија чест човека; геније је алам, који блиста на челу сина Прометејева, а карактер је вас човек, најсавршенија

и најсложенија формула, у којој су групуране све његове силе, навике, покрети. Ето за што се код човека захтева прво душа а тек после ум; ето за што је благородан карактер виши од благородна ума; ето за што је *Сократ* виши од *Платона, Галилеја, Бекона*; ето за што је *Гарибалди* много већи од *Наполеона*.

Ум је механизам, који не може бити замењен другим; он има своју опредељену мисију, свој посао, по њему придаје овакав или другојачији наравствени облик сврху, којој он тежи, осећај, у који се он облачи. Ум подједнако служи стварању наравствене или неморалне књиге, ослобођавању или угнетавању народа, узвишавању или понижавању народа, откривању новог света или смртоносног оружја, оправдавању или осуђивању ропства. Када чујете о генију, ви одмах питате: *какав му је карактер?* — Пре него што почнете резати ножем, ви желите знати, које му је оштра страна; ви желите знати, да ли је примењива извесна сила на обраду земљишта, управља ли она људско друштво надметању и праведљивости или обскурантизму. Све ово желите знати и питате: *а карактер?* То је све једно, као кад би вам дали у руке пушку. Пре него што се уверите — француска ли је, енглеска, талијанска, пре него што сазнате, бије ли округлим или шиљастим куршумима, ви пре свега овога питате: *да ли је празна или пуна?*

Карактер — то је вера крштенога грађанина, то је, тако рећи, диплома, која сведочи, да овај или други који човек није проста животиња, која једе што му шака падне, пије, што јој на ум дође, и спава подједнако добро како на својој тако и на туђој постељи, него створ, који сазнаје своја права, те зна да их ваља чувати; створ, с којим се може живети без страха и опасности.

Кад не би човек био разуман и друштвено животно, онда би карактер био предмет раскоши; ну овако је карактер најглавнија неопходност у животу. Човек није тигар и није кит: његова физичка снага ништава је према његовим врлинама. Ово је изрекао тако исто Сисмонди: „*Моћ човека лежи не у физичкој, него у наравственој његовој сили. Не тело, него ум даје му средства за самообрану и победу. Не тело, него душа садржи у себи силу воље, мушкост, смртност, стриљење, готовост на саможртвовање.*“ Када стојите пред кавезом лавовим, то вас пре свега интересује питање: да ли је кавез чврсто затворен? Кад сте с непознатим, ви питате себе: *какав је његов карактер?* т. ј. ви управо желите знати, да ли је *човек?*

Човек без карактера није човек; он јесте до душе створ, створен по образу себи подобних, но не може без казне живети у друштву других. Човек без карактера затвара се у тамницу, а још чешиће изолиран је у друштву атмосфером презрења; он је — животно, које издаје смрад од себе и од њега се уклањају. Закон не казни често такве људе, али је друштвено мишљење силније од закона — оно изобличава, жигоше и одељава их; то су праве *царије* у друштву.

* * *

Човек без карактера, као што рекох, није човек; он је тим опаснији, што живи посред људи и што тај недостатак сам по себи још не даје права затворити га у тамницу. Он је у свим приликама сличан оном, ко је осуђен, да целог века тавнује; но с том разликом, што овога непрестано надзирава око правосуђа, а онај се креће слободно и спасен је од сваке контроле, ма да је правоспособност његова чисто фиктивна. Ако с њим разговарате, свагда можете очекивати, да ће слагати; ако о својим принципима говори, можете претпоставити, да ти принципи нису *његови* и да ће их сутра изневерити; ако с њим закључите услове, то знајте за раније, да ће он себи догратити лављи део; ако му поверите тајну, не ћете ока склопити од страха, да ће је сутра цео град дознати. Ако имате жену или ћерку, у страху сте, да ће овај човек обешчастити вашу породицу. У коју људску врсту треба уврстити човека, с којим се морате увек односити с неповерењем, страхом, подозрењем, коме човек не може поверити ни реч, ни новац, ни част? Ма да је такав створ од жене рођен и име човека носи — он је ипак тек копице природе; и ако такав човек не дође на клупу осуђеничку или у тамницу, то га бар друштво часних људи гони из своје средине.

Велик део бескарактерних људи живи у слободи и њих огромно више срећеш на улици, него у тамници. У лоповлуку, крађи појављује се много смелости и вештине а код преступа велика сила страсти и напраситости; на срећу, ово су ствари довољно ретке. Ну на то, да би узајмили од пријатеља десет, сто динара и не вратили му, није потребно ни смелости, ни напраситости, ни вештине, ни страсти; потребно је бити само малчице бестидан и хитар у избору жртве, а за тим добро извезбати поглед и умети избећи сусрет с њим. Исто тако да не платите кројачу или обућару, не треба друге лакоће, сем мајсторије принудити радника, да вам верује, да ви нисте код куће онда, кад сте код куће: то није важна лаж. Нек вам је на руци слуга, ваш човек, и — све је ту!

Но и за то, да би човек занео жену или кћер свога друга, такођер не треба ни смелости, ни страсти; довољно је мало лицемерства и финоће. А да би могли ласкати у очи а за леђи грдити, није потребно ни јунаштва, ни снаге, ни ума. Није много памети потребно ни за то, да бисмо могли мењати своја политичка убеђења; ваља само гледати на то, какав ветар подухне.

За све ово треба само подлости, врло много подлости. Ако се људи без карактера ма чим оштро одликују од других људи, то је у том, што су подлаци. У карактеру човеку више свега се појављују све способности његове душе; он има за тачку ослонца неколико наравствених принципа, неспорних догмата, који су постојали, постоје и постојаће, докле год човек живи. Расуђујте, али о том, што подлежи расуђивању, о наукама и уметностима, о формама законодавства и о границама овога света; но на што размишљати о томе, може ли човек радити зло, може ли лагати, обмањивати, красти, изневерити друга. Има аксијомата наравствености, идеја општих свима народима, свима временима; те су идеје над свим религијама; имају неизмењиву вредност и дају човеку част, која је вечна и неопходна човеку, као ваздух, као храна, као кретање и љубав.

Ну ради тога, да би се одржали принципи природног морала, да би се достигло у сред поковаренога века стално и трајно усавршавање, које ја називљем *карактер*, треба бити силан; но не може сматрати силним себе онај, ко је склоњен интересу сујете, кога заноси сјај, богатство и т. д. Ја сам већ рекао и понављам, да је човек без карактера личност ниска, способна на свако бешчасно дело, ни сваки гнусан и ненаравствен поступак, такав је човек свагда слаботиња. Нека се не узноси пред

женскињем и не хвали својим јунаштвом онај, који не сме рећи истину, ко не заштићава друга у тренутку опасности, ко се служи половним мерама и увијањем, ко плашљивост називље предосторожношћу, лукавство велича као увиђавност, а разврат крсти епикурејством. Па каквом се храброшћу може похвалити, када храбар пре свега не пузи и када човечанство достојанство осветљава његов карактер? — Велики неки писац рекао је, да је *челичност такођер геније*; ова смела реч каже сушту истину. Аутор је хтео да каже, да је потребно челичности па да човек уради што велико, а кад ње имамо, бићемо и остаћемо, не гледећи ни на што, часни у сред свију светских преврата.

Разуме се, има твенутака, када је велику карактеру ванредно тешко одржати се на постољу, које нико у свету поколебати не може. Још Сенека беше изрекао прекрасне речи: *Magna res est unum hominem agere*. Но ако се страшимо тешкога дела, како ћемо живети, како ћемо имати уважења према себи самима, како ће се веровати човечјем достојанству, које посведневно броји толике жртве?

Не мислите, да за очување неприкосновености вашег карактера треба установити култ фетишизма невидиму богу и већбати себе, као манежног коња у арени. Не, морал не искључује слободу, и толико исто има начина да човек буде частан, колико има мозгова и умова људских. Има карактера веселих и гипких, иројски смелих и равнодушних, трпељивих и раздражљивих, тромих и бурних; но сви могу бити часни, достојни поштовања, ако су јаки у принципима, вечни као свет, непоколебиви као стена.

Не трудите се да ропски копирате карактер другог, старајте се боље да усавршите свој сопствени, да сопственим напорима достигнете свој идејал. „Нека сваки, како се изразио велики германски песник, не жури, но и нек се не одмара крећући се око своје осовине“. Није гору природа само брезом засадила: има и бокора ружа, и кићунка и смреке и тамјана. Свако растиње, као и сваки карактер, има свој тип лепоте, кога се мора и држати: скромни бокор љубичица покрива се златкастим пухором, кићунак се пружа по земљи, а бор се гордо поноси својом дуговечном висином, оспоравајући господарство облацима и муњама.

Код правога, чистог карактера свагда ћете наћи доброту и силу, но ова се два елемента приказују тако различно, да опредељење карактера гради једну од најтежих задаћа, с којом често посматрач има посла,

Човек није пуста ствар, али карактер — то је

вас човек и нема ништа чудна у том, што оцена тог или другог карактера није лака задаћа. Но кад већ у основи карактера лежи поштење, човек се свагда изјављује прекрасан и достојан. Ви се можете кретати како вам је год угодно, јурити у галопу, као коњ, милити, слично мраву, али само не пузите као гад! А рука, која би вас се дотакла, не би осетила ни љигаве и влажне хладноће корњачине ни ледене змијске коре!

Када би мене запитали, какви непроменљиви елементи, сем добротe и силе, улазе у састав човечјег карактера, то бих ја одговорио, да је, сем поштења, потребна још храброст и нека покретљивост.

Без храбрости нема карактера, као што се без силе не може замислити никаква машина. Ја никад не познавах ни једног у истини члана човека, коме би недостојало ово својство; но кад би се и нашао такав човек, то би он личио на војника у монтири, но без оружја. Шта значи бити а не имати храбрости, кад је живот борба, а непријатељ наоружан? Храброст часних људи најбоља је заштита друштву, најбоља гаранција цивилизацији. Она служи за укор подлацима и као школа наравствености за све. Како је бедан и достојан сажалења створ, који у случају невоље зна само плакати, који гледећи глобацилук уме само уздисати, а кад види преступ, с одвратношћу окренути се? Ко се боји, тај је свагда слаб, свагда страда од несвестице као пијаница или епилептичар.

Сем храбрости, ја стално находим у карактеру извесну дурашност; да се достигне унапред опредељена сврха, свагда је дурашност неопходна, за то, што човек није перце, које лети по вољи ветра. Како се можемо ослонити на мишљење човека, који данас проклиње насиље а сутра му постаје слуга; који је данас смео а сутра се показује пудљивац; који прелети од ентузијазма страху, подлежући кретању својих нерва? Ми мислимо, као Данте, да човек без карактера „*није ништа друго... него дивање ветра и с једне и с друге стране*“.

Некакав стари књижевник задао је једном у рђавим латинским стиховима ова питања:

Шта је лакше од пера? — Ваздух.

Шта је лакше од ваздуха? — Зефир.

Шта је лакше од зефира? — Жена.

Шта је лакше од жене? — Ништа.

А ја бих на последње питање, место „ништа“, одговорио: *човек без карактера*.

Према томе, како се крећу времена и догађаји, разуме се, и човек мења своја убеђења; но ове промене треба да се тичу само оног што је привремене

но и што подлежи критици, а не бесмртних принципа, који сачињавају драгоцен завет човечанства.

Бива и то, људи од утецаја, осетивши силан и неочекиван потрес, готови буду на најсилнију реакцију, и осећање се њихово изражава у необуздатим страсним изливима. По такву природу треба потципити утецају разума, за то, што у огњу ове реакције можете учинити дело на уштрб слободи, будућности, чак и принципима, можете ожалостити другове и нарушити срећу своје породице. Мудрац Солон завештао нам је златне речи: *не заверавајте се никада!* Наполеон I коментовао је позније ову изреку.

„Ако се осећате силно усколебани, то се опомените да је огромно лакше много напричати, него много учинити, и биће вам куд и камо труднији одржати оно спокојство духа, које сте се, у тренутку заноса, обвезали одржати“.

Човек са сувише покретним мишљењем, пројектима, намерама сличан је трсци, која доприноси неки део користи, но ослабати се на њу не можемо; она се до душе покаже и сигурном, но у тренутку кад се најмање надате, преломиће се и ранити вам руку.

Кад човек говори о раду, не може а да не говори такођер и о карактеру: једно попуњава друго; и чујем ли за човека, који усиљено ради, то знам, да његов рад има добар смер: оруђе не дејствује без руку, које њим управљају. С друге стране, и карактери се не рађају одједном, као печурке после летње кише, него се обрађују полако и формирају се васпитањем: добри поступци прелазе у навику, навика у природу. Око образовања карактера треба више

година, него око подизања добре воћке. Ако сте обрадили карактер, пазите на њега и чувајте га: ви ћете, у животу, наићи и на угодну хладовину и на заклон од бујице, но не ћете свагда наћи и угодан сан и задовољно срце, ни онај блажени мир, који Америчанин Емерсон називље *сиокојном силом*.

У друштву, сударајући се с лицима и догађајима, карактер, независно чак од ума и принципа, долази до драгоцен добитка, како у породичном или друштвеном животу, тако и у свакој другој средини.

Када вам бура разноси дом а олуј черупа и руши кров, гром тутњи, и хаос у природи грози општим разорењем, тада одрасли и млади, старци, жене и деца беже под окриље онога ко је тврд вољом; који је у истини — громобран за време буре, који и јесте та *сиокојна сила*, о којој говори Емерсон.

Кад политичке партије, заборавивши на то, да су оне представнице народа, нагну једна на другу, као пашчад, готова прождерати једна другу; када у вихру речи пуних гнева, софизама и бесни-ла, парадокса и увреда, подижу такве облаке пра-шине, да од ње потавни — истина, народни здрави смисао прибегава оном, који је *тврд вољом* да спасе земљу: над теориским доктринарством и над стра-стима партија свагда ће држати превагу поштење и праведљивост. Није бивало једном, да су људи од карактера избављали народ, да не влада њим и да га не експлоатише *човек генијалан*, или да га не газе *сретни*: у карактеру је — цео човек; ка-рактер је грб људског благородства.

Жарко Ј. Илић

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Протојереј Манојло Грбић јавља, да је готова трећа књига његова „Карловачког владичанства“. У њој је дошао до Лукијана Мушицког; ту је дакле историја тог владичанства од 1784—1824. Што је од треће књиге претекло, ући ће у четврту, коју ће се Грбић „припаштити, што буде брже могао, да је приреди и наштампа“. Уз трећу књигу додана је и мала карловачког владичанства.

† 4 октобра држао је уводно предавање Лука Зима, новопостављени професор грчкога језика на београдској Великој Школи.

† 2 октобра била је друга седница од ове године књижевно-уметничке заједнице. На тој седници проговорио је неку др Милан Јовановић, бивши уредник „Отаџбине“, о једном од млађих приповедача скандинавских, о *Хеденстјерну*, кога препоручује нашим преводиоцима да преводне. „Из не-

гових прича избија чисто етички морал“, вели нам говорник. За оглед његова писања Јовановић је прочитао у преводу једну причу тога племића-Скандинавца „*Бувегуја до-лакице са Гренока*“. Хеденстјернове приче изишле су прошле године на немачком под натписом „*Allerlei Leute, Bilder aus dem schwedischen Volksleben, von A. v. Hedenstjerna, deutsch bearbeitet von Alexis von Krusenstjerna. Leipzig 1892. Verlag von H. Haessel*“, стр. 245. У овој је збирци шеснаест прича, међу којима се на стр. 189 налази и ова, коју прочита Јовановић, под натписом „*Der Grönakra-Bäuerin Frei-ersmann*“. О овом после повео се говор, у ком је учествовало неколико говорника; било је даље речи и о преводима из лепе књижевности у нас; а изнело се и мишљење, да треба прво превести класична дела туђих књижевника. — На седници био је и Марко Миљанов, познати јунак црногорски, са госпођом; он је почаствован те вечери и председништвом. Живаљевић изнесе као пријатно изненађење, да је Миља-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

нов пре десет година смишљао да опише неколико црногорских јунака. Из своје записке прочитао је увод у његов рад, који је (увод) у перо казивао сам Миљанов Живаљевићу, кад је овај био у Подгорици пре десет година. — Овој седници био је назован и Павле Јовановић, сликар, који је дошао у Београд да приреди изложбу слика својих у Академији наука и уметности, те да тако на свој начин одужи дуг, што дугује Академији на избору за правог члана. — Др. Љ. Недић јави, да ће на првој седници, која дође, прочитати у преводу свом први чин из Шекспирове драме „Ричард III“.

— Иа „Србобрана“ је у засебну књижицу прештампана расправа „Државно-правни положај Босне и Херцеговине“. Цена је књижици двадесет новчића.

— У Петрограду је после дуга и тешка боловања ум о један од најдаровитијих представника модерног руског песништва, песник Алексеј Николајевић Апухтин. Његове песме, које су изашле крајем педесетих година под натписом „Сеоске приче“, поздравом је Тургењев с усхићењем; од онда није дуго и дуго ништа писао и тек су за последњих десет година разни часописи доносили песама од њега а те нове песме покупио је и издао године 1886. Најпознатије су међу њима: „Недовршени споменик“, омиљени рецитациони комад руских глумаца, и „Година дана у манастиру“. Многе од његових песама опевају несрећну љубав.

— Корнелије Ујејски, Нестор међу пољским књижевницима, песник корала „Z dymem rożarów“, који је постао народном песмом, славио је прошлог месеца своју седамдесетгодишњицу. Његову славу засновале су „Јеремијине тужалке“, које је певао, кад се пољски устанак изјавио. У тим тужалкама у снажним, по старим јеврејским мотивима удешеним песмама даје израза болу и нади Пољске. Од осталих његових дела ваља споменути „Библиске мелодије“, „Драмске слике“ и „Речи за Шопенове песме“. Ујејски живи сад на свом добру Јубку, које му је град Лавов дао на дар. Онда је и прославио свој седамдесети рођендан.

† У најновијој свесци *Byzantinische Zeitschrift* (књ. II. св. 2.) има крај других интересних ствари занимљива зрнца Крумбахерова „*Zu den griech. Elementen im Arabischen und Türkischen*“. Да истакнемо само ово: Турску реч „кундура“ — која се и у нас по где где чује, а има је и у песмама као: „ко ти купи кондурице“ — изводи из средњогрчке речи „*χρόνουρος*“ *stutzschwänzig, gestutzt, kurz*“. За турску реч „калуп“ мисли да је старогрчко *χαλόπου*, које је прешло преко арапског у турски; оно је извором и новогрчком *χαλάπουδι*. Турска реч „саја“ (у Вука: *eine Art feinen rothen Tuchs, die Sarsche, ranni purpurei genus*) постанком је средњогрчко *τὸ σάγιον, τὰ σάγια*.

† У *Bezenbergers Beiträge*, књ. 19. стр. 150—158 Г. Мајер у чланку „*Neugriechisches*“ између осталог доказује, да византинско *βάλλη* или *βάλλα* не ће бити постањем од старословенске, српске речи „блато“, већ од илирске речи; од албанског *balte* или румунскога *balta* постало је невогрчко *βάλλος*.

— Друштво св. Мохора у Целовцу дало је за ову годину својим члановима ове књиге: 1. Календар друштвени за идућу 1894 годину; 2. *Kitajci in Japonci*, од Јосифа Стареа; 3. *Jerusalemски roman*, опис свете земље и светих крајева, написао др. Фр. Лампе; 4. *Naše škodljive rastline o podobi in besedi*, описао Мартин Циленшек, професор у државној гимназији у Птују; 5. *Na krivih potih*, народу на поуку и забаву написао Жалски; 6. *Življenja srečni pot*, поуке и

молитве за млад свет, написао Антон Мартин Сломшек, бивши владика левантински. Друштво св. Мохора има ове године 57.398 чланова

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ.

— Дружина српског народног позоришта бави се од четир недеље амо у Вуковару. Први су јој прикази онде били: Веље Миљковића „Краљевић Марко и Драпин“, француски „*Le monde, ou on s'ennuie*“, Округићева „Шокица“, Шапчанинова „Задужбина цара Лазара“ са музиком Хуга Дубека, Веље Миљковића „Јабука“ са музиком Хуга Дубека, Еркмана и Шатријана „Ранцаљеви“ у Шапчанинову преводу и Нушићева „Протекција“. Дружина ће се још кратко време бавити у Вуковару па ће онда банути у Осек.

— Елвио Михајило Андреоли, знатни пољски сликар и илустратор, умро је у Наленчову. Андреоли се родио године 1827 у Вилни, отац му је био Талијанац (вајар) а маи Пољациња. Нема пољског илустрованог часописа а да није до-нео Андреолијевих радова.

— Славна певачица Кристина Нилсонова понаместала је у свом дому у Мадриду чудне споменике. Зидове своје спаваће собе дала је испагетовати нотама оних партија, које је певала а у трапезарији њеној употребљени су као тапете рачуни оних хотела, у којима је одседала за време свога гостовања по Јевропи и Америци.

— Шпањолски песник Хове Ечегарај удесио је у Галицији код места Марина себи дом крај мора, камо се обично лети повлачи. Довршио је онде два нова комада; комедију у четир чина, а у прози, под натписом „Срдита“, и драму „На морској обали“. Оба комада приказаше дружина глумаца Марина, данас свакако прва у Шпањолској.

— Чешки сликар Бројжик израдио је за изложбу у Чикагу историску слику „*La communion sous les deux esprès*“. Та најновија слика Бројжикова приказује хуситску службу божју у време чешке верске борбе. Мале је и ни-вак простор, у којем је хуситски свештеник сакупио своју паству, да на просту столу, који замењује олтар, одслужи службу божју. Но велико је одушевљење, којим је испуњена та сиротињски одевена гомила. Такав лик, као што је тај хуситски свештеник, који је обема рукама дигао путир а сав простор осећајима својима, признаје и један познат стручњак-оцењивач да није скоро видео. Па тек народ, који клечи код његових ногу, тронути сељаци са одано погнутим главама а посред њих млада жена, која је дигла лице к небу а на лицу јој исписана неизречена патња, али и неизречена, фанатична јачина у вери. Нова слика Бројжикова не достиже по својим димензијама раније историске слике тога уметника; и особе су нацртане једва у пола природне величине. Но необично се снажно и пластично издижу од белог зида, који је у својој простоти ванредно zgodно прицепљен карактеру композиције а уз то ипак даје задак пун ефекта. Малу Бројжикову жанр-слику „Сељанке из Бретање“ купио је наш владар Франца Јосиф I и поклонио чешкој галерији у Златном Прагу.

— У лајпцишком градеком позоришту приказаше се Блодекова опера „*V studni*“. Управа тога позоришта послала је била два стручњака у Златни Праг да буду на приказу те опере у чешком народном позоришту, и извештај њихов са свим је дозвољан.

— Познати чешки квартет (Сук, Хофман, Недбав и Бергер) наумио је да прође сву Немачку. Месеца новембра и децембра ове године и месеца маја 1894 концертоваће у Бечу.

Пре неколико дана умро је у Паризу чувени композитор Шарл Гуно (Charles Gounod). Гуно се родио у Паризу 17 јуна године 1817 као син ваљана сликара и одличне свирачице Мати га је још рано почела учити свирачкој уметности те је после на конзерваторију, где је Халеви, учитељ Бизета и осталих, постао и његов наставник, брзо се даље изобразио. Ма да му први радови нису бог зна како успели, ипак није клоуноу него је радио и радио и најзад је 19 март године 1859 донео му тријумф, који је његово име провео по свем музикалном свету; тога дана прешла је преко позорнице његова „Маргита“ са ванредним успехом. Та опера остала је Гунодово главно дело но она сама није била довољна да за његово име веже бесмртну славу. Што је после „Маргите“ компоновао, није одговарало очекивању, којим се мислило да се могу изгледати даљи створови Гунодови. Дела, која су дошла одмах за „Маргитом“, а то су: „Филемон и Баукида“, „Краљица од Сабе“, „La colombe“ и „Mireille“ брзо се уклонила са позорнице, по што су једва пожељела нешто успеха. Године 1867 најзад створи Гуно у „Ромеу и Јулији“ опет дело, које, и ако не по унутрашњој вредности, а оно бар по спољашњем успеху мал те не достиже „Маргиту“. Кад је букнуо рат с Немачком, прекинуо је музикалну продукцију Гунодову, он оде у Лондон и овде је аранжовао читав низ сјајних концерата, за тим је прошао Белгију концертнују, док се године 1875 није опет стално настанио у Паризу. Од то је доба кроз десетину година сваке године изашао на јавност с каквим повећим делом („Polyeucte“, „Cinq Mars“, „Irene“) но није могао више да извојује трајна успеха. Последњих година свог живота вратио се опет к својој првој љубави: духовној музици. Два последња његова велика дела јесу два ораторија: „Redemption“ и „Mors et vita“. За први је рекао сам компониста да му је то најзнаменитије дело.

С М Е С И Ц Е

(Закопавање живих у Кини) Прастари обичај у Кинеза, да људе по вољи им или против њихове воље закопавају, никако још да са свим изумре. Грозна та судбина постиже понајвише таква индивидуа, која прете да ће постати за породицу или општину моралан или физички терет, као што су карташи, крадљивци по занату, непоправљиве пушачије опијума и прокажени. Неколико случајева те врсте саопштава „Oesterreichische Monatsschrift für den Orient“ по извештајима францускога мисионара Шарла Питу-а. У срезу Чонглоку била је Питу-у у суседству породица, којој је глава био страстан пушачија опијума. Да би се могао одавати својој скупој страсти, продао је најпре своја поља, за тим своју жену и најпосле своје синове. Пре но што је продао свог последњег сина, дође један од његових сродника, који је примио био хришћанску веру, до Питу-а да га моли да излечи несретника. Но сви су труди остали узалудни. Да би набавио опијума, прода и последњег свог сина па кад већ

ничега више није имао, стао је поткрадати своје сроднике и најпосле се избеумио те је узео препа са крова прадедовском храму. Тим се већ исцрпило стрпљење његових те закључише да га се опросте. Неколико кочоперних младих момака дођу и јаве му да му је породица одлучила да га жива закопа. Без приговора пође несретник за њима у суседну долину, где су већ ископали били јаму и само је још искао једну милост, да му се лице травом покрије. У срезу Санону доживео је Питу више случајева да су живе закопали неке прокажене. Обично се жртве тога варварског обичаја не противе а тај се пројизам даје разложити религијозним представама у Кинеза. По њима је живот после смрти само наставак овога живота, и то тако, да онде свако живи онако, како је овде отишао са света. По народну схваћању онај, коме је глава била одрубљена, носи на другом свету своју главу под паухом или о кајишу. С тога је кинески закон одредио више степена самртне казне, што се више повреди кривчево тело. Вешање је најлакши степен; већ је тежи степен, кад главу одрубе; најстрашнији је т. зв. „лин-чи“, т. ј. кад кога раздере на хиљаду комада. Према томе је смрт, кад кога жива закопају те дакле тело остане неповређено, врло угодан начин смрти.

(Кореспонденција Алфреда де Мисета и Жорж-Сандове) Дуго је књижевни свет занимало питање, шта је са кореспонденцијом Алфреда де Мисета и Жорж-Сандове. Пршле зиме распитивао је неки др Кабанес и резултат том распитивању био је тај, да се може поуздано рећи, да та кореспонденција више не егзистује, осим два три осакаћена остатка од преписа, који су без свега те им се не може погодити прави смисао. Кад се једаред за свагда споречкали њих двоје, онда су једно другом дали и писма. Као изасланик Жорж-Сандове функцирао је Ролина, а као де Мисетов Жил Грети, пређашњи председник републике. По свој прилици да су обоје онда уништили своја писма.

(Тениснијана) Покојни Тениен био је предосторожан човек. Види се то и по том, што је пред своју смрт све своје артије прегледао те уништио силесију писама и рукописа. Кажу да су га на то навеле индискреције Фруда, Керлилова бијографа; хтео је наиме да избегне такву индискретну бијографију. У осталом мора Тениен да је био и велик финансиски женић. Како би иначе цигло лириком својом — та драме су му све пропале — стекао био знатно имање, неколико добара и две куће? Кад је умро, узео је лондонски извештач са берзе свој извештај бечкој „Neue Freie Presse“ овим речима: Смрћу свога увенчаног песника лорда Тениена губи Енглеска један од својих најодличнијих капацитета... Хајне, Алфред де Мисе и сви преходници Тениенови, који су већином гладовали, за цело никад не би били споменути у такву извештају. Но ванредни пекунијарни успеси покојнога Тениена, који је пред смрт за малу једну пригодну песму могао да иште и да добије сто фуната стерлинга, за цело заслужују, да их нарочито спомене финансијална недељна кроника.

САДРЖАЈ: Песништво: Електра. Упропаћени „дијамант“. Двор од артије. — Поука: О карактеру. — Ковчежић: Књижевне белешке. Белешке о уметности. Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књијарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књијарница В. Валожкића у Београду.